

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-58>

УДК 801.6

Манько Р.М., Зубар Л.О.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЛЬСЬКИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТІВ ПЕРІОДІВ РОМАНТИЗМУ ТА БАРОКО

Анотація. Досліджено особливості синтаксичної організації польських поетичних текстів. З'ясовано, що художні засоби синтаксичної організації поетичного мовлення несуть у собі великий потенціал образності поетичного значення твору. Вони створюють своєрідний лад вірша, його композицію. На матеріалі творів польського поета періоду бароко Анджея Морштина виявлено, що барокова поезія характеризувалася перевагою форми над змістом. Цю епоху вирізняла пишність мови. Численні метафори були популярні у творах цього періоду. Різноманітне використання стилістичних фігур характерне і для романтичної поезії Адама Міцкевича. Найчастіше зустрічаються у ній метафори, епітети та порівняння. Доведено, що без використання стилістичних фігур, художніх засобів, поетичні тексти не були б такими цікавими, доступними для сприйняття. Це все допомагає читачу глибше усвідомити твір та відкриває більше шляхів для інтерпретації.

Ключові слова: стилістичні фігури, поезія, інтерпретація, порівняння, метафора, епітет.

Manko Ruslana, Zubar Lilia

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

FEATURES OF SYNTACTIC ORGANIZATION OF THE POLISH POETIC TEXTS OF ROMANTICISM AND BAROQUE PERIODS

Summary. The given article deals with the syntactic organization of the Polish poetic texts. In the syntactic system of Polish a ponderable place is occupied by complex sentences with inferior attributive as one of the most widespread types of difficult sentences. On the modern stage of development of Polish all new exceptions happen in relation to the features of the use of syntactic organization of poetic text. Syntactic organization of poetic language long time causes scientific interest for linguists. It is inseparable part of artistic palette of any poetic writing. It is found out that artistic specifics of syntactic organization of the poetic speech contain large potential of imagery of poetic value of writing. They create the original line-up of poem, its composition, which contains separate artistic images that altogether comprise artistic and figurative structure of writing. It is proven that facilities of artistic language are inferior the task to create image. The writer's language of has the brightly expressed individual character, becomes as the mean of embodiment of author's style. Every word of poetic writing becomes in close connection with each other, due to it word acquires the special emotionality and expressiveness. On material of works by the Polish poet of Baroque period Jan Andrzej Morsztyn it is found out that baroque poetry was characterized by the form benefits on content. This epoch differs by splendour of language. Numerous metaphors were popular in writings of this period. It is also shown in the research that the various usages of stylistic figures are characteristic for the romantic poetry of Adam Mickiewicz. Metaphors, epithets and comparisons are used more frequent. It is stated that poetic texts would not be such interesting and accessible for perception without the usage of stylistic figures and artistic means. It all helps a reader to realize writing deeper and opens more ways for interpretation.

Keywords: stylistic figures, poetry, interpretation, comparison, metaphor, epithet.

Постановка проблеми. Умовою появи синтаксису є необхідність повноцінного спілкування, реалізація передачі реальних емоцій, почуттів та відчуттів. Неможливо уявити літературного твору без синтаксичних одиниць. Спираючись на відомості з синтаксису, можна зрозуміти суть таких способів творення слів, як перехід з однієї частини мови в іншу, основокладання та злиття, утворення нового слова внаслідок зміни значення наявної у мові лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синтаксична організація поетичної мови тривалий час викликає у мовознавців науковий інтерес. Вона є невіддільною частиною художньої палітри будь-якого поетичного твору.

В українському мовознавстві синтаксис польської мови (зокрема історію з'ясувальних сполучників) вивчав О. Ткаченко. Увагу дослідника привернули функції цих сполучників, що вживаються в з'ясувальних і в означальних конструкціях.

У синтаксичній системі польської мови вагоме місце займають складнопідрядні речення з підрядними означальними як один із найпо-

ширеніших типів складних речень. Перші характеристики їх появилися в наукових працях А. Красновольського і Я. Лося (мовознавці описували також інші типи речень); пізніше до цього синтаксичного об'єкта зверталися С. Урбанчик, З. Рисевич, В. Маньчак, А. Ленговська-Грибосова (переважно в історичному аспекті), Л. Завадовський, С. Йодловський. Найбільший внесок у дослідження польського синтаксису зробив З. Клеменевич. Польський дослідник Я. Славінський висловив переконання, що слова в літературно-художньому повідомленні – мають дивуватися своєму сусідству. Це здивування виявляється в характері семантичного зв'язку між словами... в утвердженні одночасно всіх, принаймні віддалено можливих, значень слова. Постійне переосмислення слова в поетичному мовленні відсилає словесний знак зі сфери буденності у сферу несподіваності, сферу сюрпризів [2, с. 256].

Порядок слів у польській та українській мові є досить подібний. Але інколи виникають ситуації коли поєднання слів чи речень в обох мовах є цілком різним. Виникають проблеми при побу-

дові складних речень за допомогою сполучників та займенників. Для польської мови не рекомендується використання сполучників *zaś, bowiem* на початку речення, найкраще вживати такі слова на другому або ж на третьому місці.

Відомий польський науковець Зенон Клеменевич у своїх дослідженнях вперше звертає увагу на один з найістотніших елементів парантези, просодію. Він стверджує, що на зіставлення в реченні впливає своєрідна інтонація, яка виявляє другорядний, вставний характер парантези, що знаходиться в дужках. Паузи (перерви у вимові) особливим чином виділяють вставне речення та розривають основну розповідь [4, с. 106].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що є досить багато досліджень, присвячених питанням синтаксису, на сучасному етапі розвитку польської мови трапляються все нові винятки стосовно особливостей використання синтаксичної організації поетичного тексту, що зумовлює необхідність аналізу даної проблеми.

Мета статті: дослідити синтаксичну організацію поетичного тексту на матеріалі польської літератури періоду романтизму та бароко.

Формулювання цілей статті: проаналізувати та систематизувати джерельну базу з даної тематики;

– дослідити роль синтаксису в поетичній мові;
– простежити використання синтаксичних фігур на прикладі барокових та романтичних поезій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те, що тексти в основному складаються з речень або інших видів висловлювань, синтаксис надзвичайно важливий, оскільки він відповідає за логічну форму тексту. Синтаксис становить поєднання різних словесних форм у відповідних відмінках, родах, часах та в послідовності.

Речення є основною одиницею у процесі комунікації. Польська мова, належить до мов з вільним порядком слів у реченнях, проте певна їх синтаксична послідовність, через її підпорядкованість логіці, розгортання висловлюваної думки здається більш природною, тоді як зміна такої послідовності психологічно сприймається як відступ від певної сталої норми. Така стилістична фігура має назву інверсія. Вона побудована на порушенні того порядку слів у реченні, який здається нормованим, звичайним.

Здебільшого інверсія вживається в ліриці та впливає на ритм і звучання поетичного твору.

Одним з основних тропів поетичного мовлення виступає метафора. Метафора як засіб пізнання нового поняття розширює світогляд людини. Мета її полягає не в простій назві предмету або явища, а в його експресивній характеристиці. Вона посилює емоційну виразність мови.

Сучасний український лінгвіст Валентина Казимір зазначає: «Метафора є багатоплановим об'єктом дослідження. Механізм метафоризації вбудований в мовну систему і спирається на такі універсальні категорії як антропоморфізм, синестезія, перенесення від конкретного до абстрактного і т.д. і, при цьому є фундаментальним засобом мови» [1, с. 260]. Вона виділяє такі функції метафор, як: номінативна (метафора в назвах); інформативна; мнемонічна (метафора і запам'ятовування), стильоутворююча, текстотворююча, жанроутво-

рююча, риторична, концептуальна, евристична (метафора в наукових відкриттях), пояснююча (метафора і розуміння), емоційно-оцінна, етична (виховна), ігрова (своєрідна комічна функція метафори), а також конспіруюча функція, коли за-секречується сенс [1, с. 260].

Поетичний твір Анджея Морштина «Do trupa» становить одну метафору, оскільки автор весь час показує різницю і схожість в житті закоханої людини й трупа.

Наприклад:

Leżysz zabity i jam też zabity,
Ty – strzałą śmierci, ja – strzałą miłości [5]

Цей стилістичний прийом характерний і для романтичної поезії. Ми зустрічаємо його у баладі «Świtezianka» Адама Міцкевича зустрічаємось:

Stój, stój – odpowie – hardy młokosie,
Pomnę, co ojciec rzekł stary:
Słowicze wdzięki w mężczyzny głosie,
A w sercu lisie zamiary [3].

Ця стилістична фігура унікальна тим, що вона проявляється в просторі й в часі, в структурі мови й функціонуванні. Метафора властива всім мовам і виявляється у всіх функціональних різновидах. З одного боку, вона служить засобом визначення того, що не має назви, з іншого – засобом створення художньої мови.

Вагому роль у синтаксичній системі поетичного тексту відіграє також антитеза. Антитеза – це риторична фігура, що полягає у зіставленні двох семантично протилежних елементів в одне ціле, для досягнення більшої експресії (наприклад, «lepiej z mądrym zgubić, niż z głupim znaleźć» / «краще з бідним загубити, ніж з дурним знайти»). Літературні твори періоду бароко характеризувалися накопиченням антитез, що мало слугувати для підкреслення парадоксу. Яскравий представник поезії польського бароко Ян Анджей Морштин у своєму вірші «Do galerników» часто використовував цю стилістичну фігуру, яка починалася з займенникової анафори: «was, вам, мені ...»:

Was wspólne słońce, mnie własny jad grzeje,
Was pręt od grzbieta, mnie z serca zacina,
Wam nogi łańcuch, a mnie szyję zgina,
Wam ręka tylko, a mnie dusza mdleje.
У вірші цього ж автора під назвою «Niepewność»

знову з'являється антитеза:

Gdy cię nie widzę, nie wzdyham, nie płaczę,
Nie tracę zmysłów, kiedy cię zobaczę;
Jednakże gdy cię długo nie oglądam,
Czegoś mi braknie, kogoś widzieć żądam;
I tęskniąc sobie zadaję pytanie:
Czy to jest przyjaźń? czy to jest kochanie?

Її часто мілять з оксимороном, фігурою, яка утворюється за допомогою зіставлення протилежних понять. Оксиморон, зазвичай, складається з іменника і прикметника, наприклад (гарячий лід (gorący lód), живий труп (żywy trup), суха вода (sucha woda), або дієслова й прислівника наприклад (спішити повільно (spieszyć się powoli)).

Явище навмисного або непередбаченого повторення тих самих, спільнокорневих або близьких за значенням слів має назву тавтологія і спостерігається в художній літературі, публіцистиці, ораторському мистецтві, фольклорі.

Для покращення вираження емоцій поети вживають таку риторичну фігуру, як алітерація. Вона передбачає повторення однакових звуків.

Це повторення відбувається на початку суміжних слів у тексті, або на початку слів, які займають однакове місце у вірші або реченні. Алітерація підкреслює звучання окремих слів, виділяючи їх та надаючи їм особливе виразне значення. Особливий художній ефект поетичного мовлення досягається при сполученні з асонансом, одним з найдавніших стилістичних прийомів посилення виразності художнього мовлення, особливо вірша, повторами приголосних звуків.

Риторична фігура або мовна форма є засобом лінгвістичного вираження, що підвищує емоційність, мовний образ, використовуючи фрази або вирази. Її безпосередньо можна простежити у вірші «Niepewność» Адама Міцкевича. Кожна строфа цього твору закінчується риторичним питанням, проте дещо в іншому звучанні, тобто виступає рефреном:

Czy to jest przyjaźń? czy to jest kochanie?
Co tu mię wiodło? przyjaźń czy kochanie?
Czy to jest przyjaźń? czyli też kochanie?
Co mię natchnęło? przyjaźń czy kochanie?

Завдяки функціям, які виконують риторичні фігури, їх поділяють на:

- фігури думки, які полягають на зміні значення;
- фігури словесні, які зіставляють звучання слів;
- фігури, які мають на меті викликати емоції;
- синтаксичні риторичні фрази;
- риторичні звороти, для підсилення вражання висловлювання.

Поетичний синтаксис, безумовно, підпорядковується віршованому розмірові, водночас пов'язаний зі структурою втілюваної в художніх образах думки. Виразності та емоційності мови письменник досягає будовою речень, добром відповідних слів, інтонацією. Зміст твору зумовлений особливістю синтаксису. В описах, розповідях про події, що розгортаються повільно, інтонація спокійна та переважають повні речення. Там, де йдеться про динамічні події, гострі суперечки, конфлікти, глибокі переживання персонажів – переважають короткі, іноді неповні, уривчасті речення. Особливості поетичного

синтаксису також залежать від творчого задуму письменника, ставлення автора до зображуваного, роду, виду, жанру, а також від того, кому він адресований (дітям чи дорослим читачам). Не можна забувати також про віршовану мову.

Віршована мова здебільшого ритмічна, то ж можна одразу відчуті її мелодійність, музичність. Особливо цей ритм відчувається, при повторюванні, таким чином увага читача привернута до тієї чи іншої деталі. Це можна простежити на прикладі сонету Яна Анджея Морштина «Do galerników». У перших двох строфах римування кільцеве:

Strapieni ludzie, źle się z wami dzieje, a
Lecz miłość ze mną okrutniej poczyna: b
Was człowiek, a mnie silny bóg zacina, b
Wy macie wyniść, jam bez tej nadzieje a
У двох останніх римування перехресне:
Was wiatr, a mnie ból ciska na przemiany, a
Was prawo, mnie gwałt trzyma w tym więzieniu, b
Wam podczas sternik sfolguje zblagany, a
Ja darmo czekam ulgi w uciążeniu. b

Як у барокових так і в романтичних поетичних текстах часто зустрічаються порівняння. Зокрема у баладі «Świtezianka» Адамом Міцкевичем вжито такі порівняння:

Skąd przyszła? – darmo śledzić kto pragnie,
Gdzie uszła? – nikt jej nie zbada.
Jak mokry jaskier wschodzi na bagnie,
Jak ogień nocny przepada.

Барокові і романтичні тексти мають велику кількість стилістичних засобів, які надають віршам емоційності, таємничості. Кожен читач інакше може інтерпретувати один і той самий вірш, і якщо у тексті переважають прості, доступні речення, то зробити це набагато простіше.

Висновки з даного дослідження. Використання стилістичних засобів, відіграє важливу роль у синтаксичній організації поетичного тексту. За допомогою них можна яскравіше висловити свої емоції, думки, бажання. Художні засоби синтаксичної організації поетичного мовлення несуть у собі великий потенціал образності поетичного значення твору.

Список літератури:

1. Казимір В.О. Значення метафори в репрезентації знань. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 32(1). С. 45–49.
2. Славинський Я. К теории поэтического языка. *Структурализм: – за и – против : сб. статей / под ред. И.Я. Басина и М.Я. Полякова*. Москва : Прогресс, 1975. С. 256–276.
3. Floryńska-Lalewicz H. Adam Mickiewicz – życie i twórczość. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/adam-mickiewicz> (дата звернення: 01.06.2019).
4. Klemensiewicz Z. *Zarys składni polskiej*. Warszawa, 1957. 133 s.
5. Koziol P. Jan Andrzej Morsztyn. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/janandrzej-morsztyn> (дата звернення: 01.06.2019).
6. Polański K. *Problem klasyfikacji polskich zdan złożonych*. Poznań, 1970. 234 s.

References:

1. Kazymir V.O. (2013). Znachennia metafory v reprezentatsii znan. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky*, vyp. 32(1), pp. 45–49.
2. Slavin'skiy Ya. (1975). K teorii poeticheskogo yazyka. *Strukturalizm: – za i – protiv : sb. statey / pod red. I.Ya. Basina i M.Ya. Polyakova*. Moskva : Progress, pp. 256–276.
3. Floryńska-Lalewicz H. Adam Mickiewicz – życie i twórczość. URL: <https://culture.pl/pl/tworca/adam-mickiewicz> (accessed: 01.06.2019).
4. Klemensiewicz Z. (1957). *Zarys składni polskiej*. Warszawa. 133 p.
5. Koziol P. Jan Andrzej Morsztyn [Internet-resurs] <https://culture.pl/pl/tworca/janandrzej-morsztyn> (accessed: 01.06.2019).
6. Polański K. (1970). *Problem klasyfikacji polskich zdan złożonych*. Poznań, 234 p.